

การฝากครรภ์ : ความหมายและการปฏิบัติของสตรีที่อาภัพ

"การฝากครรภ์หรือการดูแลในระยะตั้งครรภ์ หมายถึง การดูแลสุขภาพอนามัยของมารดาในระยะตั้งครรภ์ คือนับตั้งแต่มีการปฏิสนธิ (conception) ไปจนถึงเจ็บท้องคลอด โดยมีจุดประสงค์เพื่อ วินิจฉัย รักษา ป้องกันภาวะแทรกซ้อน รักษาสุขภาพอนามัยของมารดาและทารกให้สมบูรณ์แข็งแรง ลดอัตราการตายของมารดาและทารก เตรียมมารดาให้สามารถปฏิบัติตัวได้ถูกต้อง"

(คณาจารย์วิทยาลัยพยาบาล, 2527)

ความหมายของการฝากครรภ์ข้างต้น เป็นความหมายเชิงความรู้ทางการแพทย์สมัยใหม่ ซึ่งได้อธิบายความหมายตามการเปลี่ยนแปลงทางสรีรภาพไว้อย่างชัดเจน ซึ่งการฝากครรภ์เป็นกิจกรรมการดูแลตนเอง ที่ความรู้ทางการแพทย์สมัยใหม่แนะนำให้สตรีมีครรภ์ทุกคนปฏิบัติ แต่การฝากครรภ์นับเป็นกิจกรรมใหม่ที่เพิ่มเติมเข้ามาในวิถีชีวิตของสตรีในสังคมอีสาน ที่นอกเหนือไปจากการปฏิบัติตามข้อห้ามหรือ"ชะลา" และการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการตั้งครรภ์ดังที่คนอีสานปฏิบัติกันอยู่ ดังนั้น เนื้อหาในบทนี้ผู้วิจัยจะอธิบายถึงความหมายของการฝากครรภ์ตามการรับรู้ของสตรีมีครรภ์ ตลอดจนเหตุผลที่สตรีเลือกหรือไม่เลือกมาฝากครรภ์ และ เหตุผลที่ไม่มาตรวจครรภ์ตามนัด

8.1 การแสวงหาข้อมูลก่อนมาฝากครรภ์

การฝากครรภ์เป็นกิจกรรมหนึ่งซึ่งรวมอยู่ในกิจกรรมการดูแลตนเองของสตรีขณะตั้งครรภ์ เจ้าหน้าที่สาธารณสุขคาดหวังว่า สตรีมีครรภ์ทุกคนต้องมาฝากครรภ์ตั้งแต่เริ่มรู้ว่าตนเองตั้งครรภ์ และควรมารับการตรวจครรภ์ตามนัดทุกครั้งด้วย ดังนั้นข้อมูลเกี่ยวกับการฝากครรภ์จึงถูกส่งผ่านไปยังสตรีมีครรภ์โดยผ่านทางสื่อต่าง ๆ พร้อมกับข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติตัวขณะตั้งครรภ์ จาก

การศึกษาพบว่าก่อนมาฝากครรภ์สตรีเคยได้รับข้อมูลเกี่ยวกับการฝากครรภ์โดยสอบถามจากเพื่อนบ้านหรือญาติที่เคยตั้งครรภ์และฝากครรภ์มาก่อน รับฟังจากสื่อวิทยุ และมีสตรีบางรายที่มีได้แสวงหาข้อมูลเกี่ยวกับการฝากครรภ์ แต่มาฝากครรภ์เนื่องจากเห็นเพื่อนมาฝากครรภ์กันมาก สามีหรือแม่บอกลำบากมาฝากครรภ์ และจากประสบการณ์เดิมที่เคยฝากครรภ์มาก่อน

ข้อมูลที่สตรีได้รับก่อนมาฝากครรภ์ ได้แก่ คำแนะนำให้มาตรวจเมื่อสงสัยว่าตนเองตั้งครรภ์ เมื่อตรวจพบว่าตั้งครรภ์ก็ให้ฝากครรภ์ทันที นอกจากนี้สตรียังได้ข้อมูลเกี่ยวกับขั้นตอนต่างๆ ของการฝากครรภ์ เช่น ตรวจปัสสาวะ ตรวจเลือด ตรวจครรภ์ วัดความดันโลหิต ตลอดจนได้รับยาวิตามินมารับประทานและฉีดวัคซีนป้องกันบาดทะยัก และการมาตรวจครรภ์ตามนัด ดังคำบอกเล่าของสตรีหลังคลอด ว่า

"ฉันเคยถามเพื่อนๆ เล่าให้ฟังว่า ฝากท้องหมอจะตรวจเลือด ตรวจเยี่ยว และบอกลำบากตามนัดสม่ำเสมอหมอจะตรวจท้องให้และตรวจอะไรต่ออะไรอีกหลายอย่าง"

(Id01-32-04)

ข้อมูลสำคัญอีกประการหนึ่งที่สตรีให้ความสนใจซักถาม คือ ข้อมูลเกี่ยวกับการทำคลอดของเจ้าหน้าที่สาธารณสุข สตรีจะใช้ข้อมูลเกี่ยวกับการทำคลอดของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขมาช่วยในการเลือกสถานบริการฝากครรภ์ด้วย โดยเลือกมาฝากครรภ์ที่โรงพยาบาลที่สตรีพิจารณาแล้วว่าแพทย์หรือเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในสถานบริการนั้น ๆ มีความรู้ความสามารถในการทำคลอดได้ปลอดภัย ดังคำบอกเล่าของสตรีหลังคลอด ว่า

"พวกคลอดที่บ้านเขาบอกว่า คลอดที่บ้านมันเสี่ยงอันตราย ส่วนพวกคลอดที่โรงพยาบาลเขาเล่าให้ฟังว่า คลอดกับหมอจะปลอดภัยออกให้ ถ้าคลอดที่บ้านบางคนนอนอยู่เฉยๆ ตายก็มี เพราะช่วงอยู่ไฟเลือดไหลกลับ ตั้งแต่ฉันยังไม่ท้องเขาก็เล่าให้ฟังแบบนี้"

(Id18-22-11)

8.2 ความเข้าใจเกี่ยวกับการฝากครรภ์

จากข้อมูลที่สตรีได้รับก่อนมาฝากครรภ์ ทำให้สตรีเข้าใจเกี่ยวกับการฝากครรภ์แตกต่างกันไปตามความสนใจและความคาดหวังของตนเอง ดังนี้

8.2.1 ผากครรภ์เพื่อต้องการมาคลอดที่โรงพยาบาลจึงจะปลอดภัยทั้งแม่และลูก

สตรีกลุ่มนี้มีความกังวลเกี่ยวกับการคลอด กลัวคลอดยาก และมีความคิดเห็นว่าการคลอดกับหมอนตามแบบสมัยโบราณไม่ปลอดภัย เพราะถ้าการคลอดเกิดติดขัดหมอนตามจะช่วยเหลือไม่ได้ และอาจเสียชีวิตทั้งมารดาและทารกในครรภ์ ดังนั้น ถ้าต้องการมาคลอดที่โรงพยาบาลจำเป็นต้องมาผากครรภ์ไว้ เมื่อมีปัญหานั้นขณะคลอดแพทย์จะสามารถช่วยเหลือให้ปลอดภัยได้ ดังคำบอกเล่าของสตรีหลังคลอด ว่า

"คิดว่าคลอดกับหมอนคงจะสะดวกกว่าเพราะเราอยู่ใกล้หมอนคงจะปลอดภัยกว่า"

(Id03-32-04)

8.2.2 ผากครรภ์เพื่อขึ้นทะเบียนว่าจะได้รับความสะดวกเมื่อมาคลอด

สตรีกลุ่มนี้กังวลเกี่ยวกับขั้นตอนต่างๆที่ต้องปฏิบัติเมื่อมาคลอด เช่น การทำบัตรการชักประวัติตรวจร่างกาย และการตรวจอื่น ๆ ที่เจ้าหน้าที่สาธารณสุขตรวจให้กับผู้รับบริการก่อนคลอด การผากครรภ์ไว้ก่อนจะช่วยลดขั้นตอนเหล่านี้ลงเมื่อมาคลอด เพราะเจ้าหน้าที่ได้บันทึกประวัติต่าง ๆ และผลการตรวจไว้แล้ว พร้อมทั้งคัดลอกลงในสมุดอนามัยแม่และเด็ก (สมุดสีชมพู) เพื่อให้สตรีที่มาผากครรภ์ถือติดตัวมาด้วยเมื่อมาคลอด ดังคำบอกเล่าของสตรีหลังคลอด ว่า

"ที่มาผากท้อง 8 เดือนเพราะเวลามาคลอดหมอจะถามหาสมุดสีชมพู"

(Id22-21-13)

8.2.3 ผากครรภ์เพื่อเป็นการดูแลสุขภาพของมารดาให้ติดลดการตั้งครรภ์

สตรีกลุ่มนี้ มีความกังวลเกี่ยวกับการเจ็บป่วยที่อาจจะเกิดขึ้นได้ในขณะตั้งครรภ์ ดังนั้น การมาผากครรภ์และตรวจครรภ์เป็นระยะ ๆ ตามนัด จะช่วยให้เจ้าหน้าที่สาธารณสุขสามารถวินิจฉัยและป้องกันโรคแทรกซ้อนที่อาจจะเกิดขึ้นขณะตั้งครรภ์ได้ทันเวลาที่ อันจะเกิดผลดีต่อสุขภาพของมารดาและทารกในครรภ์ ดังคำบอกเล่าของสตรีหลังคลอด ว่า

"อยากให้เป็นปลอดภัย ได้อยู่ใกล้ชิดหมอเมื่อเจ็บป่วยจะได้มาหาหมอ ถ้ามีโรคแทรกซ้อนจะได้แก้ไขหรือรักษาทัน เมื่อมาคลอดจึงจะปลอดภัย"

(Id11-22-01)

8.2.4 ผากครรภ์เพื่อได้รับวัคซีนป้องกันบาดทะยัก

ในสมัยก่อนทารกที่คลอดออกมาแล้วมีสุขภาพไม่สมบูรณ์แข็งแรง เจ็บป่วยและเสียชีวิต ชาวบ้านมักเรียกว่าเป็น "กาลีเลิด" แต่ปัจจุบันวงการแพทย์ได้ค้นพบว่าโรคที่ทําให้ทารกเสียชีวิตหลังคลอดที่สำคัญ ได้แก่ "โรคบาดทะยัก" ซึ่งโรคดังกล่าวสามารถป้องกันได้ด้วยวัคซีน โดยสตรีมีครรภ์ต้องได้รับการฉีดวัคซีนป้องกันบาดทะยักครบ 2 เข็ม ร่างกายของมารดาจะสร้างภูมิคุ้มกันโรค และทารกในครรภ์ก็จะมีภูมิคุ้มกันโรคบาดทะยักด้วยเช่นกัน จากการศึกษา พบว่าสตรีมีครรภ์กังวลว่าทารกที่คลอดออกมาจะไม่สมบูรณ์แข็งแรง หรือเจ็บป่วยเสียชีวิตหลังคลอด ดังนั้นการมาผากครรภ์และได้รับการฉีดวัคซีนจะสามารถป้องกันโรคบาดทะยัก หรือ "กาลีเลิด" ได้ ดังคำบอกเล่าของสตรีหลังคลอด ว่า

"คิดว่าจะมีผลดีจึงมาผากท้องกลัวลูกไม่สมบูรณ์คลอดออกมาเป็นกาลีเลิดเพราะ
ไม่ได้รับวัคซีน"

(Id10-21-14)

8.2.5 ผากครรภ์เพื่อรับยาวิตามินบำรุงมารดาและทารกในครรภ์

สตรีมีครรภ์ที่มาผากครรภ์จะได้รับแจกยาวิตามินรวม และยาเสริมธาตุเหล็กทุกราย สตรีมีความเข้าใจว่ายาดังกล่าวนอกจากจะรับประทานเพื่อบำรุงร่างกายของมารดาแล้ว ยังมีผลทําให้ทารกในครรภ์มีสุขภาพแข็งแรงด้วย และการรับประทานยา ก็ควรจะเริ่มรับประทานตั้งแต่เริ่มตั้งครรภ์ จึงจะเป็นประโยชน์ต่อทารกในครรภ์มากที่สุด ดังนั้น เมื่อเริ่มรู้ว่าตั้งครรภ์ สตรีจะตั้งใจมาผากครรภ์โดยคาดหวังว่าจะได้รับยาวิตามินไปรับประทานที่บ้านเพื่อบำรุงทารกในครรภ์ให้แข็งแรง ดังคำบอกเล่าของสตรีหลังคลอด ว่า

"ที่ฉันทามาผากท้องเพราะว่าจะมียากิน ยาบํารุงช่วงที่ตั้งท้อง ถ้าท้องแก่ไปมาก
กว่านี้ก็จะคิดเป็นกังวลเกี่ยวกับลูกในท้อง เห็นคนอื่นได้ยาไปกินฉันทนจึงอยากมาผาก"

(Id12-22-01)

8.2.6 ผากครรภ์เพื่อตรวจสุขภาพทารกในครรภ์

สิ่งหนึ่งที่ทําให้สตรีมีครรภ์มีความวิตกกังวล คือ วิตกกังวลเกี่ยวกับสุขภาพของทารกในครรภ์จะไม่สมบูรณ์แข็งแรง ดังนั้น การผากครรภ์ก็เพื่อให้เจ้าหน้าที่สาธารณสุขสามารถตรวจสุขภาพของทารกในครรภ์ว่าเป็นอย่างไร เมื่อทราบว่าทารกในครรภ์แข็งแรง สตรีมีครรภ์

ก็จะคลายความวิตกกังวลลงได้ ดังคำบอกเล่าของสตรีหลังคลอด ว่า

"มาตรวจตามนัดทุกครั้งเพราะอยากให้ลูกสมบูรณ์แข็งแรง"

(Id06-12-11)

8.3 การฝากครรภ์

จากบทที่ 5 ผู้วิจัยได้กล่าวถึงสตรีมีครรภ์รับรู้ว่าคุณเองตั้งครรภ์ได้โดยสังเกตจากการขาดประจำเดือน อาการแพ้ท้อง เต้านมตึงคัด คลำได้ก้อนที่หน้าท้อง รู้สึกเด็กดิ้น หรือจากการตรวจปัสสาวะ สตรีบางรายรับรู้ว่าคุณเองตั้งครรภ์ได้เร็ว แต่บางรายก็รู้ได้ช้าเนื่องจากปัจจัยหลายอย่าง เช่น ประจำเดือนมาไม่ปกติ เคยคุมกำเนิดทำให้ไม่แน่ใจ แต่โดยสรุปแล้ว สตรีส่วนมากจะรู้ว่าคุณเองตั้งครรภ์ในไตรมาสที่ 1 คือ สามเดือนแรกของการตั้งครรภ์ แต่สตรีจะมาฝากครรภ์ทันทีที่รู้ว่าคุณตั้งครรภ์หรือไม่ ขึ้นอยู่กับเหตุผลและการตัดสินใจของสตรีเอง จากการศึกษา ผู้วิจัยได้สรุปเหตุผลที่สตรีมาฝากครรภ์ และเหตุผลที่ไม่มาฝากครรภ์หรือไม่มาตรวจครรภ์ตามนัด ดังนี้

8.3.1 การมาฝากครรภ์

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกสตรีหลังคลอด 37 คน พบว่า ฝากครรภ์ 35 คน ซึ่งมีลักษณะการฝากครรภ์ ดังนี้

- ฝากครรภ์ครบ 4 ครั้งตามเกณฑ์คุณภาพ จำนวน 19 คน
- ฝากครรภ์ 4 ครั้งขึ้นไปแต่ขาดนัดช่วงอายุครรภ์ 7, 8 หรือ 9 เดือน จำนวน 6 คน
- ฝากครรภ์ 1 ครั้ง จำนวน 4 คน
- ฝากครรภ์ช้า จำนวน 6 คน

ส่วนการมาฝากครรภ์ครั้งแรกอาจเร็วหรือช้าขึ้นอยู่กับเหตุผลของแต่ละคน ดังนี้

1) ฝากครรภ์ทันทีเมื่อเริ่มรู้ว่าตั้งครรภ์ จากการศึกษา พบว่า สตรีที่มาฝากครรภ์เมื่ออายุครรภ์ได้ 1-2 เดือนมักเป็นสตรีที่ต้องการบุตรและวางแผนการตั้งครรภ์ไว้ล่วงหน้า สตรีกลุ่มนี้จะคอยสังเกตการขาดประจำเดือนหรืออาการเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ ของร่างกาย ด้วยเหตุนี้สตรีจึงสามารถวินิจฉัยการตั้งครรภ์ของตนเองได้เร็ว เมื่อแน่ใจว่าตั้งครรภ์ก็จะมาฝากครรภ์ทันที หรือในรายที่ยังไม่แน่ใจ แต่ทนเก็บความสงสัยต่อไปไม่ได้จึงมาตรวจเพื่อให้แพทย์ยืนยันการตั้งครรภ์ เมื่อรู้ว่าคุณเองตั้งครรภ์ก็มาฝากครรภ์ทันที นอกจากนี้ในรายที่มีอาการผิดปกติ เช่น

มีอาการแพ้งมาก เจ็บป่วยบ่อย ก็จะมาฝากครรภ์เร็วเช่นกัน เพื่อต้องการการรักษาหรือคำแนะนำจากแพทย์ ดังคำบอกเล่าของสตรีหลังคลอดที่มาฝากครรภ์เมื่ออายุครรภ์ 5 สัปดาห์ว่า

"กินข้าวไม่ได้ อาเจียนมากจึงมาโรงพยาบาลเดือนแรกเลย ตั้งใจจะมาฝากกับมาตรวจ ถ้าตรวจพบว่าตั้งท้องก็จะฝากท้องเลย"

(Id23-22-01)

2) รอสัญเกตอาการจนแน่ใจจึงมาฝากครรภ์ สตรีที่เคยมีประสบการณ์ในการตั้งครรภ์มาก่อนจะเข้ารับประสบการณ์เดิมในการวินิจฉัยการตั้งครรภ์ แม้จะสามารถวินิจฉัยการตั้งครรภ์ของตนเองได้ตั้งแต่ 1-2 เดือนแรกของการตั้งครรภ์ แต่สตรีกลุ่มนี้จะไม่มาฝากครรภ์ทันทีที่สตรีจะเข้ารับประสบการณ์เดิมจากการตั้งครรภ์ครั้งก่อนในการดูแลตนเอง และสังเกตอาการอื่น ๆ จนแน่ใจว่าการตั้งครรภ์จะดำเนินต่อไปโดยไม่แท้งออกมาเสียก่อน ใดก็ตาม เมื่อขาดประจำเดือนครบ 3 เดือน จะคลำได้ก้อนที่หน้าท้อง ดังนั้น เมื่อสตรีกลุ่มนี้มาฝากครรภ์แพทย์จะตรวจพบว่ามีอายุครรภ์ 3 ถึง 4 เดือนแล้ว ดังคำบอกเล่าของสตรีหลังคลอด ว่า

"ตั้งใจจะมีลูกอยู่แล้วพอประจำเดือนขาดเดือนแรกก็รู้เลยว่ามีท้อง แต่ไม่มาฝากท้องเพราะคิดว่าเพิ่งเริ่มท้อง อยากรอให้ท้องสัก 2-3 เดือนเพื่อให้เห็นแน่ใจว่าตั้งท้องแน่จึงมาฝาก"

(Id14-22-11)

นอกจากนี้ สตรีมีความคิดเห็นในช่วงอายุครรภ์ 1-3 เดือน ทารกในครรภ์เป็นเพียงก้อนเลือด การมาฝากครรภ์ในช่วงนี้จึงได้รับประโยชน์น้อย เพราะแพทย์ไม่สามารถตรวจหรือบอกได้ว่าทารกในครรภ์สมบูรณ์แข็งแรงหรือไม่ ดังคำบอกเล่าของสตรีหลังคลอด ว่า

"ท้องอ่อน ๆ ประมาณ 3-4 เดือน พอจะขาดนัดได้ เพราะเด็กยังไม่เป็นตัวคน เด็กเป็นตัวคนช่วง 5 เดือนไปแล้ว ถ้า 5 เดือนต้องมาตรวจจะได้รู้ว่าลูกดีหรือไม่ หมอจะตรวจรู้"

(Id28-21-11)

3) อยู่ในระยะระหว่างการตัดสินใจว่าจะตั้งครรภ์ต่อไปหรือจะแท้ง สตรีบางรายยังไม่พร้อมที่จะมีบุตร เนื่องจากปัญหาทางเศรษฐกิจ ไม่พร้อมที่จะรับบทบาทการเป็นมารดา เนื่องจากอายุยังน้อยและสตรีตั้งครรภ์นอกสมรส แม้ว่าสตรีกลุ่มนี้รับรู้ว่าคุณเองตั้งครรภ์ตั้งได้เร็ว

แต่จะไม่ฝากครรภ์ทันที สตรีจะรอต่อไปเพื่อตัดสินใจว่าจะตั้งครรภ์ต่อไปหรือไม่ ระหว่างที่รอ สตรีจะปรึกษาคนใกล้ชิด เช่น สามี มารดา เพื่อน เพื่อหาข้อมูลช่วยในการตัดสินใจ สตรีบางรายล้มเลิกการตัดสินใจที่จะทำแท้งเนื่องจากสามีหรือมารดาพูดจาหว่านล้อมให้กำลังใจ สตรีบางรายที่ตัดสินใจทำแท้งแต่ได้รับการปฏิเสธจากแพทย์ ทำให้สตรีต้องจำยอมตั้งครรภ์ต่อไป เมื่อสตรีตกลงใจที่จะตั้งครรภ์ต่อไปก็จะเริ่มมองหาสถานบริการฝากครรภ์ ดังคำบอกเล่าของสตรีหลังคลอด ว่า

"ฉันอยากเอาออก(ทำแท้ง) ไม่อยากได้ มีลูก 2 คนแล้ว อยากไปทำงาน เมืองนอก ท้อง 4 เดือนมาหาหมอจะให้หมอเอาออกแต่หมอไม่ทำให้จึงจำเป็นต้องฝากท้อง"

(Id10-21-14)

"มีอาการแพ้ท้อง ไปตรวจกับหมอๆบอกท้อง 2 เดือน แพทย์ไม่อยากจะเอาไว้ ท้อง 4 เดือนจึงตัดสินใจบอกแม่ แม่ไม่อยากจะเอาไว้เพราะเรียนหนังสืออยู่ แม่พาไปคลินิกแต่หมอไม่ทำแท้งให้ หมอบอกว่าเด็กเป็นตัวแล้วสงสารเด็ก แม่ก็ยอมฟังเหตุผลของหมอ หลังจากนั้นเดือนหนึ่งจึงมาฝากท้อง"

(Id27-12-02)

4) จำเป็นต้องมาฝากครรภ์เพราะมีอาการผิดปกติ สตรีกลุ่มนี้รู้ว่าตนเองตั้งครรภ์ตั้งแต่เนิ่น ๆ แต่ไม่มาฝากครรภ์ทันทีเนื่องจากไม่มีอาการผิดปกติใด ๆ และประการสำคัญคือ เคยมีประสบการณ์ในการตั้งครรภ์และการดูแลตนเองมาก่อน ดังนั้น เมื่อรู้ว่าจะตั้งครรภ์สตรีจะยังคงทำงานต่อไปเรื่อย ๆ และระหว่างนั้นก็เข้าประสบการณ์เดิมในการดูแลตนเอง ต่อเมื่อมีอายุครรภ์มากขึ้นสตรีมีครรภ์จะเริ่มรู้สึกเหนื่อย อ่อนเพลีย ทำงานได้ไม่เป็นปกติ หรือมีอาการผิดปกติอื่น ๆ ร่วมด้วย เช่น นอนไม่หลับ จึงจะตัดสินใจมาฝากครรภ์ ดังคำบอกเล่าของสตรีหลังคลอด ว่า

"ท้อง 8 เดือนจึงมาฝาก ที่มาเพราะนอนไม่หลับเหมือนคนเป็นประสาท เล่าให้หมอฟังหมอก็จัดยามาให้กิน ได้กินยาแล้วหลับสบาย รู้สึกสบายกว่าเดิม"

(Id32-21-12)

8.3.2 การไม่มาฝากครรภ์ หรือไม่มาตรวจตามนัด

จากการศึกษา พบว่า สตรีหลังคลอด 16 คน (ร้อยละ 42.24) ฝากครรภ์ไม่ครบ 4 ครั้งตามเกณฑ์คุณภาพ โดยบางรายฝากครรภ์เพียง 1 ครั้ง ฝากครรภ์ครบ 4 ครั้งแต่ไม่มาตรวจตามนัดในช่วงอายุครรภ์ 7, 8 หรือ 9 เดือน และมาฝากครรภ์ช้า คือ ฝากครรภ์เมื่อใกล้คลอด นอกจาก 16 คนที่กล่าวมาแล้ว ยังมีอีก 2 คน (ร้อยละ 5.4) ที่ไม่มาฝากครรภ์ ส่วนเหตุผลที่เป็นอุปสรรคต่อการมาฝากครรภ์ที่สตรีอ้างถึง ได้แก่

- 1) ไม่มีเวลามาเนื่องจากทำงาน ดิฉัน
- 2) ย้ายที่อยู่ชั่วคราว เช่น ย้ายไปทำงานที่กรุงเทพฯ
- 3) ไม่มีผู้ที่จะดูแลบ้านหรือดูแลลูก
- 4) ไม่มีเงิน
- 5) ชี้แจงนั่งรถเพราะบ้านอยู่ไกลสถานที่ฝากครรภ์
- 6) ทำงานอยู่กรุงเทพฯ ตั้งใจที่จะมาคลอดที่บ้านจึงรอเพื่อมาฝากครรภ์ที่บ้าน

นอกจากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น จากการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า เหตุผลสำคัญที่ทำให้สตรีไม่มาฝากครรภ์ ไม่มาตรวจครรภ์ตามนัด หรือมาฝากครรภ์ช้า ได้แก่

- 1) ไม่มีอาการผิดปกติ เหตุผลนี้พบได้ในกลุ่มที่ไม่มาฝากครรภ์ มาฝากครรภ์ช้า และไม่มาตรวจตามนัด เนื่องจากขณะตั้งครรภ์สตรีไม่มีอาการเจ็บป่วยใด ๆ และคิดว่ามารดาและทารกในครรภ์มีสุขภาพแข็งแรงดี โดยสังเกตจากเด็กดิ้นดีและดิ้นแรงขึ้นเรื่อย ๆ และมารดาก็รับประทานอาหารได้เป็นปกติ ไม่เมื่อยล้า ที่สำคัญคือสามารถทำงานได้เป็นปกติ

- 2) มีความรู้พอที่จะดูแลตนเองได้ เหตุผลนี้พบได้มากในกลุ่มที่ไม่มาตรวจครรภ์ตามนัด โดยเฉพาะการขาดนัดช่วงอายุครรภ์ 7-9 เดือน นับเป็นการขาดนัดที่สำคัญมาก เพราะทำให้สถิติการฝากครรภ์ครบ 4 ครั้งตามเกณฑ์คุณภาพลดลงด้วย แต่สตรีกลับมีความคิดเห็นว่าช่วงอายุครรภ์ 7-9 เดือน เป็นช่วงที่พอจะขาดนัดได้เนื่องจากทารกเจริญเติบโตเกือบเต็มที่แล้ว มารดาได้รับวัคซีนป้องกันบาดทะยักครบแล้ว และได้รับประทานยาวิตามินบำรุงทารกในครรภ์มานานพอสมควรแล้ว ผลของการฝากครรภ์ในครั้งก่อนทำให้สตรีได้รับความรู้เกี่ยวกับการดูแลตนเองขณะตั้งครรภ์เพียงพอแล้ว รู้จักประเมินสุขภาพทารกในครรภ์โดยสังเกตว่าทารกดิ้นแรงขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับเดือนก่อน ๆ รู้จักเลือกรับประทานอาหารที่มีประโยชน์เพื่อบำรุงทารกในครรภ์ ดังนั้น ด้วยเหตุผลดังกล่าวสตรีมีครรภ์จึงไม่มาตรวจครรภ์ตามนัด แต่จะกลับ

มาตรวจครรภ์อีกครั้งเมื่อใกล้คลอด เพราะต้องการทราบว่าทารกในครรภ์อยู่ในท่าปกติหรือไม่ มารดาสามารถคลอดเองได้หรือไม่ ดังคำบอกเล่าของสตรีหลังคลอด ว่า

"เด็กตัวโตแล้ว อีก 2 เดือนก็จะคลอดแล้ว เราก็บริหารเอง เพราะเราเคย ผากท้องมาแล้ว"

(Id36-22-04)

"ใกล้จะคลอดแล้ว เราได้ฉีดยากินยาครบแล้ว"

(Id10-21-14)

3) ไม่ต้องการบุตร สตรีที่ไม่ต้องการบุตรมักมีปัญหาลิขเนียงมาจากปัญหาทางเศรษฐกิจ การตั้งครรรณ์นอกสมรส แม้สตรีจะรู้ว่าตนเองตั้งครรรณ์แต่สตรีจะใช้เวลาสำหรับการตัดสินใจว่าจะตั้งครรรณ์ต่อไปหรือจะท้ง จึ่งทักห้มาผากครรรณ์ซ้ำ

4) ขณะตั้งครรรณ์ไม่มีพฤติกรรมเสี่ยงที่จะเป็นอันตรายต่อทารกในครรรณ์ และคอยระมัดระวังเรื่องอาหารการกิน ไม่รับประทานอาหารที่จะทักให้เกิดสำแดง สามีไม่เที่ยวสำสอน

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยขอขยกรณิด้อย่างสตรีที่ไม่มาผากครรรณ์เพื่อห้ทราบถึงบริบท การรับรู้ และเหตุผลที่ไม่มาผากครรรณ์ ดังต่อไปนี้

แม่เข็ม อายุ 22 ปี จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 อาชีพหลักคือทักนา ส่วนสามีมีอาชีพทักนาเช่นกัน ในครอบครัวมีสมาชิกทั้งหมด 7 คน คือ พ่อ แม่ สามี และญาติพี่น้อง รายได้ของครอบครัวมีพอใช้จ่ายแต่ไม่มีเงินเก็บ

การตั้งครรรณ์ครั้งนี้ นับเป็นการตั้งครรรณ์ครั้งแรก และไม่เคยมีประวัติการแท้งมาก่อน ประจำเดือนครั้งสุดท้ายมาวันที่ 2 ตุลาคม 2536 กำหนดคลอด 9 กรกฎาคม 2537 แม้จะมีสถานีนอนมัยและโรงพยาบาลอยู่ใกล้บ้าน แต่ตลอดการตั้งครรรณ์แม่เข็มไม่เคยไปผากครรรณ์ และคลอดวันที่ 5 กรกฎาคม 2537 ที่โรงพยาบาลแม่และเด็กเมืองพล อำเภพล จังหวัดขอนแก่น ได้บุตรเพศชาย น้ำหนักแรกเกิด 3,250 กรัม สุขภาพมารดาและทารกแข็งแรง

แม่เข็มแต่งงานเมื่ออายุ 21 ปี หลังจากแต่งงานแล้วยังคงอาศัยอยู่กับครอบครัวของพ่อแม่ต่อไปและพาสามีย้ายเข้ามาอาศัยอยู่ด้วยเพื่อช่วยครอบครัวทักนา ส่วนตัวแม่เข็มนอกจากจะทักน้าที่ในบทบาทของภรรยาในเรื่องการดูแลงานในบ้านแล้ว ยังออกไปทักงานในไร่นาด้วย

หลังแต่งงานแม่เข้มไม่เคยคุมกำเนิด เนื่องจากทั้งตัวแม่เข้มและสามีมีความต้องการบุตร เช่นเดียวกับครอบครัวอื่น ๆ ดังนั้นแม่เข้มจึงคอยสังเกตการขาดประจำเดือน เมื่อประจำเดือนขาดในเดือนแรกยังไม่แน่ใจว่าตั้งครรภ์ ประกอบกับไม่มีอาการแพ้ท้อง แต่เมื่อประจำเดือนไม่มาเป็นเดือนที่ 2 แม่เข้มจึงแน่ใจว่าตั้งครรภ์ แต่ยังคงปิดข่าวนี้ไว้ต่อไป และรอต่อไปจนอายุครรภ์ได้ 3-4 เดือน เพื่อให้แน่ใจว่าทารกในครรภ์จะไม่แท้งออกมา หลังจากนั้นจึงบอกสามีเป็นคนแรก ทุกคนในครอบครัวรู้สึกยินดีต่อข่าวนี้รวมทั้งตัวแม่เข้มด้วย ดังคำบอกเล่าว่า

"รู้สึกดีใจ อยากให้เขาเกิดมาได้ดี ไม่ลำบาก"

แม่เข้มมีความคิดเห็นว่าชีวิตขณะตั้งครรภ์ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงไป แม่เข้มยังคงทำงานในบ้าน เช่น หุงหาอาหาร กวาดดูบ้าน ตักน้ำ ออกไปทำไร่ทำนา และทำได้เหมือนเดิมทุกอย่าง

ความเชื่อที่แม่เข้มเคยได้ยินแม่ใหญ่บอกเล่าให้ฟังคือห้ามสตรีมีครรภ์นั่งขวางประตูเพราะจะทำให้คลอดยาก แม่เข้มได้ยินข้อห้ามนี้เพียงครั้งเดียวกับปฏิบัติตามที่ เพราะกลัวว่าตนเองจะคลอดยาก ส่วนพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการตั้งครรภ์ไม่ได้ทำ เพราะแม่มีได้บอกกล่าว

ถึงแม้แม่เข้มจะไม่เคยฝากครรภ์ แต่ก็สอบถามวิธีการปฏิบัติตัวระหว่างตั้งครรภ์จากเพื่อนที่เคยตั้งครรภ์และเคยฝากครรภ์มาก่อน ความรู้ที่แม่เข้มได้รับ คือ สตรีมีครรภ์ควรรับประทานอาหารที่เป็นประโยชน์ต่อทารกในครรภ์ เช่น อาหารพวกเนื้อสัตว์ นม ผักสด และการออกกำลังกายบ้าง ดังคำบอกเล่าว่า

"ออกกำลังกายวิธีใดวิธีหนึ่ง บำรุงด้วยนมสด กินอาหารดี ๆ เช่น เนื้อปลา

ผัก บำรุงเข้าไปเด็กจะได้แข็งแรง ได้ยินเพื่อนเขาพูดกันแบบนี้"

ในด้านการปฏิบัติตัวขณะตั้งครรภ์แม่เข้มปฏิบัติไปตามปกติเหมือนช่วงที่ยังไม่ตั้งครรภ์ คือรับประทานอาหารได้เป็นปกติตามความเคยชิน ชนิดของอาหารที่รับประทานเป็นอาหารที่หาได้ในหมู่บ้าน ไม่มีอาหารอะไรที่ซื้อหามากินเป็นพิเศษ แต่รับประทานอาหารได้มากขึ้น การนอนหลับพักผ่อน กลางคืนนอนหลับได้ดี ส่วนในเวลากลางวันจะหาเวลานอนพักผ่อนช่วงเที่ยงวัน แต่เรื่องการร่วมเพศ จะงดร่วมเพศเมื่ออายุครรภ์ 5-6 เดือน และงดไปจนกระทั่งคลอดการทำงาน ทำได้เป็นปกติทั้งงานบ้านและงานในไร่นา เมื่ออายุครรภ์ 8-9 เดือน จึงงดทำงานในไร่นาและงดทำงานหนักทุกชนิด เพราะเกรงว่าจะทำให้คลอดก่อนกำหนด

แม่เข้มไม่เคยฝากครรภ์ทั้ง ๆ ที่มีสถานีนอนมัยอยู่ใกล้บ้าน แต่ก็สอบถามข้อมูลเกี่ยวกับ

การผกครรจ์จากเพื่อน ๆ ที่ไปผกครรจ์ และสอบถามการตั้งครรจ์ในสมัยก่อนจากคนรุ่นปู่
รุ่นย่า ที่เคยผ่านการตั้งครรจ์และการคลอดมาก่อน เพื่อนำข้อมูลมา เปรียบเทียบและ เลือก
แนวทางการปฏิบัติของตนเอง ดังคำบอกเล่า ว่า

"เพื่อนบอกให้ไปผกท้อง ไปฉีดยา ฉีดยาบำรุง เด็กคลอดออกมาจะได้
แข็งแรง แม่ก็แข็งแรงด้วย"

จากข้อมูลที่ได้รับจากเพื่อน ทำให้แม่เข้มเข้าใจว่า การผกครรจ์มีประโยชน์ต่อมารดา
และทารกในครรจ์ เพราะได้รับการฉีดยาทำให้มารดามีสุขภาพแข็งแรงไม่เหนื่อยหรืออ่อนเพลีย
ไม่เจ็บป่วย นอกจากนี้ การได้ฉีควัคซีนขณะตั้งครรจ์จะส่งผลให้ทารกในครรจ์มีสุขภาพสมบูรณ์
แข็งแรงด้วย ดังคำบอกเล่า ว่า

"คิดว่าผกครรจ์มีประโยชน์ต่อตัวเราไม่อ่อนเพลียทำให้อยู่ดีสบาย ร่างกาย
ไม่อ่อนแอ ได้ฉีดยาป้องกัน ได้ฉีควัคซีน ลูกแข็งแรง"

แม้ว่าแม่เข้มจะรับรู้ประโยชน์ของการผกครรจ์และเห็นเพื่อน ๆ ในหมู่บ้านไปผกครรจ์
ตลอดจนสามีและมารดาก็แนะนำให้ไปผกครรจ์ แต่แม่เข้มยังเลือกที่จะไม่ไปผกครรจ์ โดยให้
เหตุผลว่า ตนเองมีสุขภาพแข็งแรงไม่เจ็บป่วย และไม่มีพฤติกรรมเสี่ยงที่จะเป็นเหตุให้มารดา
และทารกในครรจ์เสี่ยงต่ออันตราย ดังคำบอกเล่า ว่า

"ถึงไม่ไปผกก็คงไม่เป็นอะไร เราไม่ได้ไปทำอะไรที่ไหน ไม่ได้กินอาหาร
แสลง ไม่เจ็บป่วยเป็นอะไร ไม่ไปผกท้องลูกคลอดออกมาก็แข็งแรงดีอยู่หรอก"

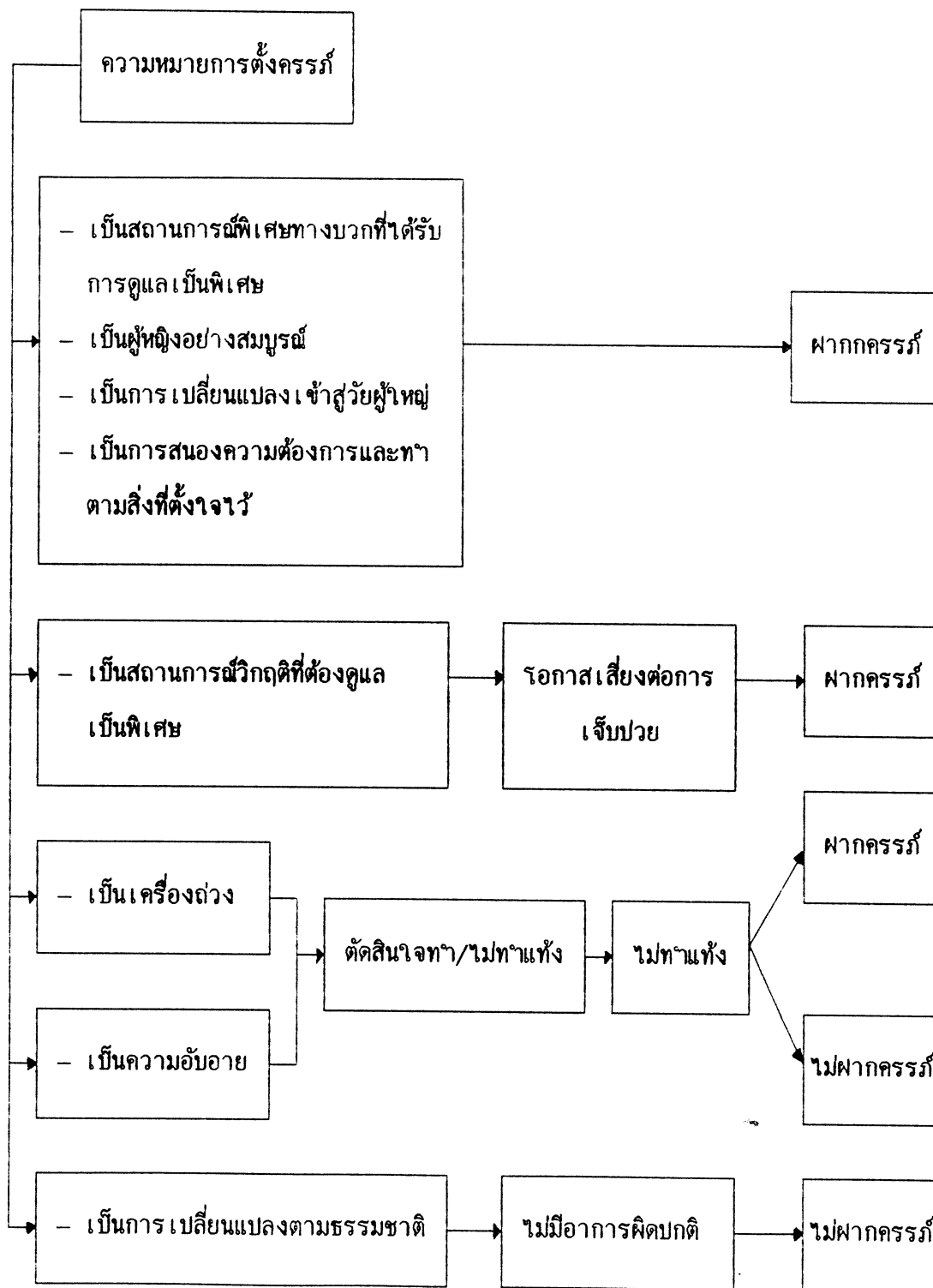
นอกจากนี้ แม่เข้มได้สอบถามประสบการณ์การตั้งครรจ์ของคนรุ่นก่อน ๆ แล้วนำมา
เปรียบเทียบหาข้อดีข้อเสียของการไม่มาผกครรจ์ โดยพบว่า คนรุ่นก่อนถึงแม้ไม่ผกครรจ์แต่
ไม่มีสิ่งผิดปกติเกิดขึ้นแต่อย่างใด มารดาและทารกที่คลอดออกมามีสุขภาพแข็งแรงกันทุกคน ส่วน
ผลเสียของการไม่ผกครรจ์ คือ เมื่อไม่มาผกครรจ์ก็มักล้มลุกคลุกคลานที่โรงพยาบาล เพราะ
เข้าใจว่าโรงพยาบาลยินดีรับทำคลอดให้แก่ผู้ที่ผกครรจ์เท่านั้น ดังนั้นผู้ที่ไม่ผกครรจ์จึงจำเป็นต้อง
ต้องคลอดกับหมอที่บ้าน ดังคำบอกเล่า ว่า

"รุ่นปู่ รุ่นย่าที่เขาไม่ผกท้องเขาเล่าว่า ตั้งแต่เขาเป็นสาวเขาไม่เคย
ผกท้องเลย ได้ลูก 2 คนก็แข็งแรงดีไม่เจ็บป่วยเป็นอะไร จะยุ่งยากตอนคลอด
เท่านั้น มันเจ็บทรมานจะไปคลอดกับหมอก็ไม่กล้ากลัวหมอไม่รับ เพราะว่าไม่ได้
ผกท้อง เขาก็เลยต้องคลอดที่บ้าน"

จากกรณีศึกษาที่ยกมานี้จะเห็นว่า สตรีในชุมชนมีการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการตั้งครรภ์ซึ่งกันและกันอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น สตรีมีครรภ์ในชุมชนที่ไม่มาฝากครรภ์จึงมีวิธีแสวงหาข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติตัวขณะตั้งครรภ์จากคนในชุมชนดังกล่าว จากความคิดเห็นและการปฏิบัติของแม่เฒ่า จะเห็นว่าแม่เฒ่าให้ความหมายการตั้งครรภ์เป็นการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ ที่สามารถควบคุมการตั้งครรภ์ให้ดำเนินไปได้ด้วยดี โดยประเมินความรู้และการปฏิบัติของตนเกี่ยวกับการตั้งครรภ์ หลีกเลี่ยงสิ่งที่คิดว่าจะเป็นอันตรายต่อมารดาและทารกในครรภ์ เช่น หลีกเลี่ยงการรับประทานอาหารที่จะทำให้ผิวดำแดง งดทำงานหนักเมื่อใกล้คลอด และสามีไม่เที่ยวสำส่อนจึงไม่มีโอกาสติดโรคทางเพศสัมพันธ์ เมื่อสามารถควบคุมสถานการณ์เหล่านี้ได้และไม่มีสิ่งผิดปกติเกิดขึ้น การฝากครรภ์จึงไม่จำเป็น

นอกจากนี้ พบว่า มีสตรีหลังคลอดอีกรายที่ไม่มาฝากครรภ์ ซึ่งเป็นการตั้งครรภ์ที่ 3 สตรีรายนี้ให้ความหมายการตั้งครรภ์ว่าเป็นเครื่องถ่วง เนื่องจากมีบุตรแล้วหลายคน สามีทำงานรับจ้างรายวันในกรุงเทพฯ ขณะตั้งครรภ์สตรีไม่ได้ทำงาน เมื่ออายุครรภ์ 7 เดือน จึงกลับมาอยู่บ้านและทำงานขายของให้แก่ผู้โดยสารบนรถประจำทาง ดังนั้น การตั้งครรภ์นี้จึงทำให้สตรีประสบปัญหายุ่งยากในการทำงาน ขาดการสนใจที่จะดูแลสุขภาพของตนเอง และเข้าใจว่าถ้ามาฝากครรภ์เมื่อใกล้คลอดจะถูกเจ้าหน้าที่ตำหนิ สตรีจึงไม่ประสบการณ์เดิมที่เคยตั้งครรภ์และเคยฝากครรภ์มาใช้ในการดูแลการตั้งครรภ์ครั้งนี้

ส่วนกระบวนการตั้งแต่สตรีให้ความหมายการตั้งครรภ์ ไปจนถึงการเลือกหรือไม่เลือกมาฝากครรภ์ ดังแสดงในภาพที่ 2

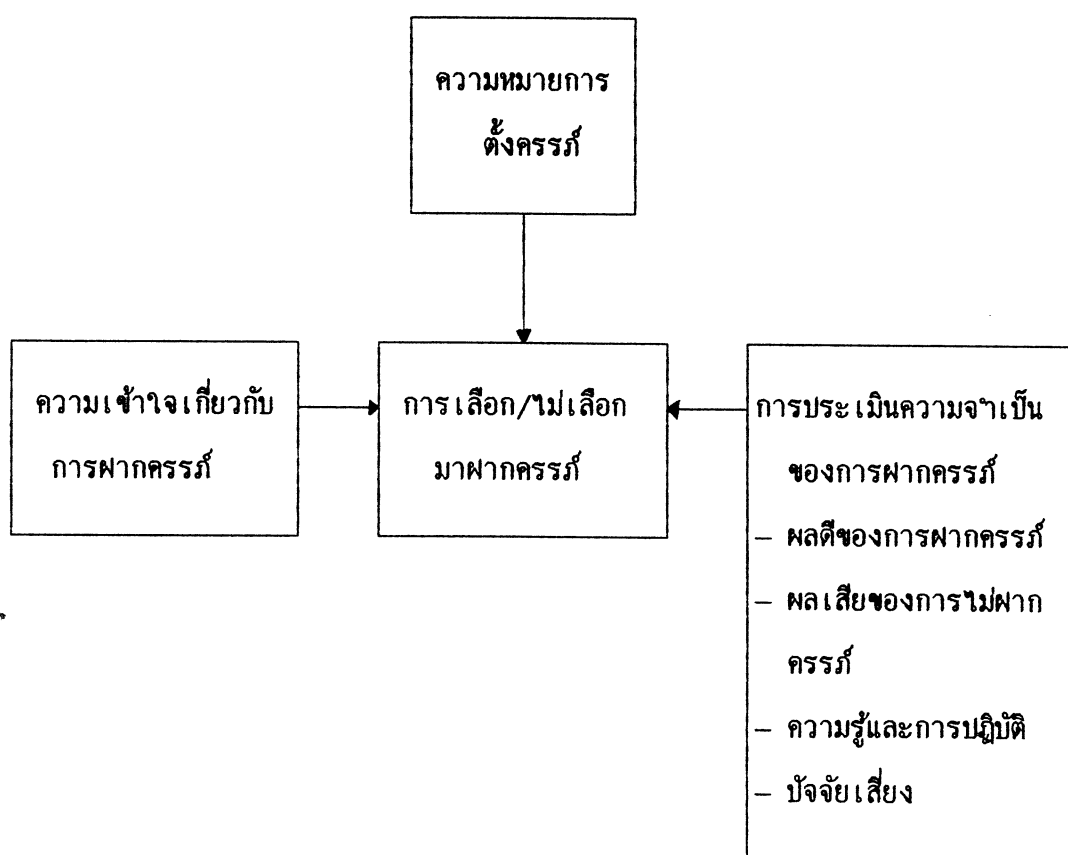

ภาพที่ 2 ความหมายการตั้งพรรคที่มีอิทธิพลต่อการเลือกหรือไม่เลือกมาฝากพรรค

สรุปปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของสตรีมีครรภ์ในการเลือกหรือไม่เลือกมาฝากครรภ์
มีดังนี้

- 1) การให้ความหมายการตั้งครรภ์
- 2) ความเข้าใจเกี่ยวกับการฝากครรภ์ หรือประโยชน์ของการฝากครรภ์
- 3) การประเมินความจำเป็นของการฝากครรภ์จาก
  - ผลดีของการฝากครรภ์
  - ผลเสียของการไม่ฝากครรภ์
  - ความรู้และการปฏิบัติตัวขณะตั้งครรภ์
  - ปัจจัยเสี่ยง

ดังแสดงในภาพที่ 3

ภาพที่ 3 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกหรือไม่เลือกมาฝากครรภ์

สรุป

การฝากครรภ์ เป็นกิจกรรมการดูแลสุขภาพของมารดาและทารกในครรภ์ที่วงการแพทย์สมัยใหม่แนะนำให้มาสู่วิถีชีวิตของสตรีอีสาน ซึ่งเดิมมีเพียงการประกอบพิธีกรรม การปฏิบัติตามข้อห้ามหรือ"ชะลา" และการดูแลเอาใจใส่จากแม่ใหญ่

สตรีในสังคมอีสานยอมรับกิจกรรมการฝากครรภ์ได้เร็วและแพร่หลาย เนื่องจากการฝากครรภ์สะท้อนความเชื่อเช่นเดียวกับคนอีสาน คือเชื่อว่าการตั้งครรภ์เป็นช่วงการเปลี่ยนแปลงของชีวิตที่จำเป็นต้องได้รับการดูแลเป็นพิเศษ นอกจากนี้การฝากครรภ์ยังเอื้อประโยชน์หลายประการต่อสตรีมีครรภ์ดังที่กล่าวมาแล้ว การฝากครรภ์จึงได้เข้ามาแทนที่การประกอบพิธีกรรมดั้งเดิม และผลของการฝากครรภ์คล้ายคลึงกับผลของพิธีกรรม คือทำให้สตรียอมรับการตั้งครรภ์และเตรียมรับบทบาทใหม่ นั่นคือบทบาทการตั้งครรภ์และบทบาทการเป็นมารดา แต่การฝากครรภ์ต้องดูแลการตั้งครรภ์ตั้งแต่เริ่มต้นตั้งครรภ์จนกระทั่งคลอด ทำให้สตรีที่มาฝากครรภ์จำเป็นต้องมาตรวจครรภ์ตามนัดทุกครั้ง ดังนั้น ปัญหาของงานฝากครรภ์ก็คือการไม่มาตรวจครรภ์ตามนัดจากการศึกษาครั้งนี้จะเห็นได้ว่าสตรีที่ไม่มาตรวจครรภ์ตามนัด และสตรีที่ไม่มาฝากครรภ์ต่างก็มีความรู้พื้นฐานในการดูแลตนเองขณะตั้งครรภ์ แต่การฝากครรภ์ก็ยังคงมีความจำเป็นต่อสุขภาพของมารดาและทารก เพราะการฝากครรภ์ถือเป็นพฤติกรรมป้องกันโรคชั้นที่ 2 ที่จะคัดกรองหรือให้คำแนะนำเพื่อค้นหาความผิดปกติในตัวบุคคลให้ได้เร็วที่สุด สามารถวางแผนให้การดูแลแต่เนิ่น ๆ เพื่อหยุดการดำเนินของโรค ลดความรุนแรงของการเจ็บป่วยและภาวะแทรกซ้อนที่อาจจะเกิดขึ้น แต่ปัญหาของงานฝากครรภ์ก็คงจะมีอยู่เช่นเดิม คือการฝากครรภ์ไม่สม่ำเสมอตามนัด ฝากครรภ์ช้า หรือไม่ฝากครรภ์ เพราะการตัดสินใจของสตรีในการเลือกหรือไม่เลือกมาฝากครรภ์มีปัจจัยที่มากเกี่ยวข้องหลายอย่าง ดังนั้นเพื่อให้งานฝากครรภ์บรรลุเป้าหมายคงต้องตั้งคำถามใหม่ว่า เกณฑ์ความเพียงพอของการฝากครรภ์ควรเป็นเช่นไร